

«Ala i arrel»: notes sobre la poesia de Mercè Rodoreda

LLIBRES / POESIA / 12 NOVEMBRE, 2019



Un punt de partida per a la lectura d'*El món d'Ulisses*

Agonia de llum. La poesia secreta de Mercè Rodoreda, publicat l'any 2002 per Angle Editorial, aplega gran part de la poesia de la novel·lista més important de la segona meitat del segle xx català. Recull un centenar llarg de poemes, que no són pas tots els que va escriure l'autora, dividits en diversos llibres, en edició d'Abraham Mohino i Balet. *El món d'Ulisses* n'és el primer dels reculls, un projecte d'inspiració odisseica sòlid, però estroncat.¹

Sovint se separa la producció narrativa de Mercè Rodoreda entre l'obra *realista* i la *no realista*. Sovint, també, es vincula aquest canvi amb la cronologia: les primeres obres són realistes i les últimes, no. Però ja és prou sabut que aquesta distinció no funciona: Rodoreda va escriure, posem per cas, *El carrer de les Camèlies*, una obra considerada del primer grup, i *La mort i la primavera*, una obra considerada del segon i que restà inèdita en vida de l'autora, en la mateixa època. D'una manera semblant, l'obra poètica, escrita a finals dels anys quaranta i principis dels cinquanta, presenta força punts en comú amb les

seves darreres obres publicades: *Quanta, quanta guerra...*, *Viatges i flors* i *La mort i la primavera*. De fet, com aquesta última, la poesia de Rodoreda restà inèdita en volum en vida de l'autora; només es va publicar parcialment en revistes a l'exili.

És per això, segurament, que els poemes que s'hi apleguen no han acabat de tenir la recepció crítica que es mereixerien; al capdavant, no sabem quina forma final haurien pres. El que sabem del cert és que es tracta d'una producció ambiciosa i de gran qualitat, de què l'autora parla per carta a diverses persones, que va presentar a diferents guardons literaris a l'exili (gràcies als quals, en part, es va publicar en revistes), que a més va considerar la possibilitat de publicar-la en volum i que finalment no va rebutjar i va conservar quan va morir —i això, en algú com Rodoreda, és prou important. També es podria argumentar que un dels factors que han provocat que els poemes hagin passat desapercibuts és la grandesa i la importància de l'obra narrativa de l'autora, que els ha eclipsat. Per què poesia, doncs? Què va portar Mercè Rodoreda a fer sonets?

Tots els especialistes que s'hi han acostat han coincidit en tres causes. Primerament, cal situar l'inici de la producció poètica de Mercè Rodoreda a l'exili francès, el 1946, després dels moments més durs com a refugiada de guerra, enmig del que període que ella mateixa anomenà *l'època negra*, una greu crisi personal que es va manifestar amb un silenci creatiu, un daltabaix sentimental i un problema somàtic al braç. Escriure sonets li va servir per trencar aquest silenci: era una activitat que, com els contes, li exigia molt menys temps que no pas la novel·la, i que podia combinar amb la feina mal pagada que li permetia de subsistir. A més, la poèticitat no només té a veure amb el talent metafòric: semblantment a com ho va fer l'escriptura de contes, la capacitat de síntesi, la cadència i el sentit del ritme que li exigien els sonets segurament li van ser útils per millorar l'estil a l'hora de (re)escriure les seves obres de narrativa.

Per un altre cantó, hi ha una necessitat lírica. La poesia li serveix per vehicular la crisi personal, vital i de parella que ha viscut del 39 ençà: a més d'haver de deixar pàtria i família —cosa que, en cert sentit, és un alliberament—, la història d'amor amb Obiols l'ha obligada a prendre un seguit de decisions i ha tingut un conjunt de conseqüències que l'han afectada molt en l'àmbit personal, i la poesia i, concretament, el pretext o correlat odisseic, li permeten d'expressar tot el que ha viscut durant tots aquests anys.

Finalment, hi ha el mestratge de Josep Carner. Va ser ell qui li va suggerir que escrigués sonets, i ella, quan finalment s'hi va decidir, els va sotmetre tots al parer d'aquest a través d'una valuosa relació epistolar entre 1947 i 1950. Aquestes cartes acompanyen el volum *Agonia de llum*, recollint la voluntat de Mercè Rodoreda en una de les cartes. Josep Carner hi fa unes observacions molt fines i pertinents, i és curiós observar com tot allò que sona carnerià en els poemes de Rodoreda sovint prové, en efecte, de Carner, perquè moltes vegades l'autora n'adopta literalment les solucions proposades. És precisament llegint aquesta correspondència que hom es pot adonar de la importància que tingué *El món d'Ulisses*, perquè, tot i restar inacabat, és el projecte que hi ocupa més espai, que té més envergadura i consistència.

I per què l'*Odissea*? L'elecció d'aquest poema homèric com a hipotext és d'allò més fàcil de justificar: deixant a part Maragall, que és una mica anterior, la tradició catalana immediata és plena de referències a les aventures d'Ulisses. La publicació de la versió de l'*Odissea* de Riba i la preparació de la segona versió, així com la divulgació a l'exili de les primeres *Elegies de Bierville* del mateix autor en són els referents més propers cronològicament; el rerefons bèl·lic d'aquesta obra clàssica, amb un protagonista que no pot tornar a casa, encaixa perfectament amb l'experiència de Rodoreda i de la resta de refugiats catalans, a qui la Segona Guerra Mundial i l'entrada dels nazis a França els va espetegar als morros quan fugien de Franco. Altres autors com Agustí Bartra, posteriorment, varen partir de l'*Odissea* per explicar la seva condició de refugiats de guerra.

Però, si és un projecte interromput, com podem fer-ne una lectura estable? El volum *Agonia de llum* recull un total de trenta-dues peces d'inspiració homèrica, però en una llista de Rodoreda n'hi apareixen només divuit. Fixem-nos en els títols que hi podem llegir: «Barrejadors de ciutats», «Penèlope», «Soldats morts», «Ulisses a l'illa de Circe», «Elpènor», sis poemes sobre l'evocació dels morts —dedicats a diferents personatges, entre els quals n'hi ha quatre de desconeguts—, tres cançons de les rentadores i les molineres, «Mort d'un pretendent» i «Les serventes penjades».

Com podem comprovar, no es tracta, tal com podem llegir en la correspondència i com afirmen alguns crítics, d'una simple voluntat mecànica de posar l'*Odissea* en sonets. De fet, estrictament no es tracta només de sonets, hi ha les cançons, també, que fan de contrapunt rítmic del conjunt. Tampoc no podem afirmar que el punt de vista sobre l'obra d'Homer sigui convencional; Ulisses no hi té un paper predominant. Ben mirat, el recull es diu *El món d'Ulisses*, i no pas *Ulisses i el seu món*, per exemple. Com en les novel·les *Quanta, quanta guerra...*, *La plaça del Diamant* o *El carrer de les Camèlies*, aquí també podem comprovar que els herois i el seu punt de vista no li interessien, a la nostra autora; s'estima més la veu dels que queden al marge, dels petits, dels anònims, potser de les dones importants, sí, però les que esperen, les que han estat abandonades. El tema principal del recull, tot i el gran nombre de poemes que aparentment hi dedica, no és la mort, sinó l'amor i la seva relació amb la pulsio de Tànatos, el sofriment de la guerra i les seves conseqüències, el lament per l'espera o l'abandó de la persona estimada, la feminitat i l'amor maternal; tots aquests temes els podem trobar, també, en gairebé tots els llibres de narrativa que va escriure molt més tard. Aquests poemes, meravellosament ben escrits, contenen, en realitat, múltiples capes de lectura, que ens podrien permetre d'arribar fins a aspectes purament biogràfics de l'autora. En l'endemig hi ha, com sempre que ens les hem d'heure amb Rodoreda, la literatura. Els personatges que Rodoreda hi fa parlar i la seva història dins de l'*Odissea* vehiculen la veu lírica de l'autora, que fa servir el text homèric de marc, d'abrigall, de màscara, de correlat.

Mirem-nos-ho de més a la vora, vegem-ne tres exemples:

Barrejadors de ciutats

Freda de nit que se'n va i de rosada,
una herba poca ens enfebra el turmell;
l'aire és a punt per al cant de l'ocell:
l'alba ens espera dellà la collada.

Ja et som a prop, oh ciutat ben tancada,
i, missatger dels teus glavis jussans,
l'esglai enfonsa, gebrades, les mans,
fins on ens malda l'entranya mullada.

Però no escau un genoll que tremola
ni aquell gemec que es mig queda a la gola,
oh mort, davant tes tenebres iguals,

car ja el nadó que tot just es descluca
té dintre el pit un puny d'ombra que truca
al teu palau que pertot té portals.

Ulisses a l'illa de Circe

En la barreja d'un folcat d'oprobri
ara ja sou sota rasposa pell
amb boques afuades en musell,
grinyoladissos al voltant de l'obi.

Haurà bastat, oh companyons, la quera
incessant de la fam, tota cabdell
pel laberint feréstec del budell,
la malvestat d'una deessa artera!

Que us valguin totes les viltats rebudes
quan sereu verticals sobre els peus rudes,
braços capçats per les forcades mans!

En cims d'honor o en conca de servatge,
recomenceu amb pacient coratge
l'aventura difícil d'ésser humans.

Elpènor

De l'ordre fins a la resseca gorja
feres, oh vi, tants de camins vermells!
Veia dansar les llunes a parells
en un cel enfurit com una forja.

Quin salt, el meu, de ràfec a llamborda,
sense relleix, sense graó entremig!
Ara, si em moc, no sento mon trepig,
cor ombra só dins la sauleda borda.

Viure? Per què? Oh corba de periples!

Fregar, tot just, ribatges impossibles,
voltar una mar amb alirets damunt.

Desig, renom, virtut, triple quimera!
Germans de rem, jo enfilo la drecera:
vindreu amargs, cansats, i d'un a un.

El poema inicial, «Barrejadors de ciutats», ens presenta un nosaltres que es disposa a entrar en una ciutat. El títol fa referència als saquejadors de ciutats, que és el que eren Ulisses i els seus; però *barrejadors*, evidentment, no només vol dir 'saquejadors', sinó també 'mescladors', aquells que barregen ciutats, que han de viatjar o han viatjat per diverses ciutats. Ras i curt, també hi podríem veure l'experiència de tots aquells que van haver de recórrer diverses ciutats per fugir de la guerra; és per això que hi trobem una visió esperançada al primer quartet, pròpia més aviat d'algú que es deleix per resguardar-se que no pas d'algú que vol saquejar una ciutat. Rodoreda subverteix el tema de l'alba: si l'alba trobadoresca ens presentava el lament d'algú que ha d'abandonar una cambra, aquí hi trobem algú que vol entrar en una ciutat tancada. A més, l'alba, que típicament és un moment d'esperança, d'abandó de la foscor, aquí ens porta la desesperança, per la possible mort que trobaran les persones quan entrin a dins de la fortificació. Però la por que genera aquesta idea, expressada en el segon quartet, és rebutjada en els tercets: no val la pena tenir por de la mort perquè tots ens hem de morir i, fet i fet, ja la portem a dins des del naixement.

Aquesta trobada entre la mitologia i l'experiència de la guerra i l'exili que acabem de veure es repeteix en gairebé tots els poemes del recull. És curiós el cas d'«Ulisses a l'illa de Circe», perquè és un dels pocs sonets en què parla el protagonista de l'*Odissea*: es dirigeix als seus companys de viatge que han estat convertits en porcs per la fetillera Circe. Ho podem llegir al primer quartet: el vosaltres a qui es dirigeix és un folcat, o sigui, un ramat, un grup d'animals amb morro i pell rasposa que criden al voltant de l'obi, la menjadora. En aquest sonet, en els últims dos tercets, hi ressonen els versos que Dante va fer dir a Ulisses al cant xxvi de l'*Infern*, i que recolliren, entre d'altres, Riba i Primo Levi: malgrat totes les maldats comeses durant el segle xx, malgrat les guerres i la crueltat, cal que no oblidem mai que som humans, i que el nostre destí no és el mateix que el de les bèsties.

Hi ha, però, una paraula que ens podria donar una altra lectura del poema, més pròxima al dia a dia íntim de Rodoreda. Aquesta paraula és «obi»; *Obi* és com sovint Rodoreda anomenava Armand Obiols, el seu company. El fet que justament aquesta paraula rimbi amb «oprobí» ens pot fer pensar que no es tracta d'una innocent dedicatòria; a partir d'aquí, però, fer-ne una lectura massa a frec de biografia podria ser arriscat. En tot cas, és una operació que també trobem al tercer poema, «Elpènor», en què podem llegir «oh vi» en el segon vers. És una simple dedicatòria? En el text homèric Elpènor és un dels acompanyants d'Ulisses que, borratxo, es va adormir a la teulada del palau de Circe. Quan, al matí, Ulisses crida la gent perquè han d'anar a consultar els morts a l'infern, ell, en comptes de baixar per l'escala, baixa pel dret, saltant per la teulada: el resultat és que es

trenca coll i barres, i quan Ulisses i els seus consulten els morts, Elpènor és un dels primers a aparèixer. És llavors quan ens diu que tots, tard o d'hora, morirem, i ho haurem de fer sols. Podem, però, picar l'ham de la biografia, en aquests casos? No em puc estar de dir que si llegim el poema tenint en compte el joc fonètic tot plegat pren unes altres dimensions, i que en tot el conjunt hi ha una operació que posa en relació el relat homèric i els seus personatges amb un determinat context històric i una determinada experiència de la guerra i l'exili. Relacionar-ho, tanmateix, excessivament amb aspectes concrets de la biografia de l'autora segurament seria un error; al capdavant, no sabem com s'haurien presentat aquests poemes si ella n'hagués pogut —i volgut— controlar l'edició. Això sí: es tracta d'una poesia ambiciosa, que posa en circulació un bon feix de referències literàries i que, malgrat tot —o precisament per això—, té caràcter propi. Aquesta manera de procedir, a més dels temes que hi apareixen, farien que es pogués relacionar fàcilment amb la seva producció narrativa, perquè hi compartiria les constants. És una llàstima que Mercè Rodoreda, a partir dels anys 50, anés abandonant el conreu de la poesia, perquè, tal com va dir ella mateixa referint-se als seus versos en una carta jocosa a Anna Murià, «em sembla que ho foteria molt bé».



1. Aquest article recull, sintetitza i comenta, en bona part, la valuosa feina d'aquests autors:

AA. DD. (2010). *Una novella són paraules. Vint invitacions a la lectura en ocasió del Centenari de Mercè Rodoreda (1908-2008)*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes.

Gustà, M. (2003). «Dolç animal mort. Sobre tres poemes de Mercè Rodoreda». Dins: AA. DD. *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, p. 545-554.

Julà, J. (2013). *L'abrupta llengua*. Barcelona: Eumo i Fundació Mercè Rodoreda.

Miralles, C. (2008). «La poesia de Mercè Rodoreda». Dins: *Sota el signe del fènix*. Palma: Lleonard Muntaner, p. 41-46.


— (2010). «La poesia de Mercè Rodoreda». Dins: AA. DD. (2010). *Una novella són paraules. Vint invitacions a la lectura en ocasió del Centenari de Mercè Rodoreda (1908-2008)*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, p. 89-113.

Mohino, A. (2002). *Agonia de llum. La poesia secreta de Mercè Rodoreda*. Barcelona: Angle.

Pòrtulas, J. (2013). «Ja no viu aquí, Ulisses? Notes sobre *El món d'Ulisses* de Mercè Rodoreda». Dins: *Mercè Rodoreda i els clàssics*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.

Riba, C. (1948). *L'Odissea*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 2001.

Rodoreda, M. (1984). «Obra poètica», *Els Marges XXX*, p. 55-71.

— (1992). *Cartes a l'Anna Murià, 1939-1956*. Introducció d'A. Murià. Barcelona: Edicions de l'Eixample. 





(Santa Eugènia de Berga, 1987) és llicenciat en Filologia catalana i actualment és professor lector de català a la Universitat Eotvos Loránd de Budapest. Ha publicat *Suc de llum* (Premi Joan Duch per a Joves Escriptors; Fonoll, 2010) i *A dalt més alt* (Premi Maria Mercè Marçal; Pagès, 2015). És cofundador de la petita col·lecció de plaquettes «Els Papers Díscols».

[Llibres](#)
[Cultura](#)
[Nosaltres](#)
[Contacte](#)

© LA LECTORA
hola@lalectora.cat

[Política de privacitat](#)
[Copyleft](#)



© LA LECTORA 2018